

AKTUALNA VPRAŠANJA SLOVENSKE UNIVERZE IN ZNA NSTVENE RAZPRAVE V SLOVENŠČINI¹

Prispevek temelji na nujnosti ločevanja med pojmi slovenska univerza in univerza na Slovenskem ter globalna univerza; gre za zapletena razmerja, ki med drugim odpirajo vprašanje opredelitve znanosti in mesta oziroma vloge jezika v njej. O razmerju med temi tremi pojmi je danes smiselno razmišljati, saj prihaja do spreminjanja vrednostne opredelitve znanosti zelo hitro in najbolj opazno zlasti pri tistem segmentu, ki naj bo vsebina univerzitetnega študija. Znanost postaja tržno merljiva kategorija, trg pa je prostor konkurence kapitala oziroma konkurence neposrednega kapitalskega dobička.

slovenska univerza, znanstveni jezik, knjižni jezik, globalna univerza, aktualni novorek

This paper is based on the need to distinguish between the concepts of the Slovene university, the university in Slovene-speaking areas and the global university; the relation between these is a complicated one which, among other things, raises the issue of how to define science or academic knowledge and the role within it of language. However, it is an issue worth considering as the value-based definition of science is changing rapidly – most noticeably where it represents the content of university study. Academic knowledge is becoming a commodity in a market formed by direct competition for profit.

the Slovene university, scientific language, standard language, global university, current newspeak

Tema o slovenski univerzi in učnem jeziku oziroma znanstveni razpravi v slovenščini nikakor ni hvaležna, saj ustvarja konfliktni prostor med zgodovinsko izkušnjo, utemeljeno v zgodovinskem gradivu, in aktualnimi, lahko tudi malo manj aktualnimi opredelitvami v zvezi s to temo v zakonskih aktih, predvsem pa v različnih časopisih in na spletnih straneh v stališčih vidnih osebnosti s področja znanosti, politike, naravnosti medijskega prostora sploh ipd. Zgodovinska izkušnja in aktualno razumevanje znanosti z vlogo jezika zlasti pri njeni univerzitetni institucionalizaciji je v veliki meri izključujoče.

Glede na to, da je zgodovina slovenske univerze, zavestno ali spontano pripravljanje univerzitetne institucionalizacije znanosti na Slovenskem, vedno v tesni

¹ Prispevek je bil v skrajšani obliki objavljen pod naslovom *Slovenska univerza in znanstvena razprava v slovenščini: jezik slovenske znanosti v Delu*, 25. jan. 2006, leto 48, št. 20, str. 12.

povezavi z razvojem jezika oziroma knjižnega jezika kot njene temeljne prepoznavne prvine zelo dobro raziskana² – se bomo v tem trenutku v zvezi z zgodovino naše univerze omejili res samo na nekaj za današnji čas posebej aktualnih prvin.

Zgodovina nas uči, da je nujno ločevati med pojmi slovenska univerza in univerza na Slovenskem, tudi globalna univerza; gre za zapletena razmerja, ki, med drugim, odpirajo vprašanje opredelitve znanosti in mesta oziroma vloge jezika v njej. Vsaj na deklarativni ravni pojem univerza v vseh omenjenih primerih ohranja svojo temeljno vlogo, to je institucionalizacijo znanosti v posredovalnem (pedagoškem) in seveda raziskovalnem smislu. Zakaj se mi zdi potrebno govoriti o deklarativni ravni? Zato, ker se je z aktualnega, sodobnega vidika začelo zatikati pri vrednostni opredelitvi znanosti, zlasti pri tistem njenem segmentu, ki naj bo vsebina univerzitetnega študija. Vrednotenje znanstvenosti oziroma sama znanstvenost postaja tržno merljiva kategorija, trg pa je prostor konkurence kapitala, konkurence

²Obsežni dokumentirani prispevki so zlasti v obletničnih zbornikih ustanovitve slovenske univerze v Ljubljani; omeniti velja predvsem J. Polca (1929: 1–231), ki je predstavil najpomembnejša obdobja, povezana z nastankom slovenske univerze: tako 16., 17. in del 18. stoletja zaznamuje predvsem jezuitsko šolstvo, ki se je končalo z razpustitvijo jezuitskega reda; sledi mu ljubljansko višje šolstvo v času prosvetljenega absolutizma, obdobje ilirskih provinc, čas po letu 1848 s poudarkom na tesni povezavi slovenske nacionalne ideje z idejo slovenske univerze, zaznamovane predvsem s slovenskim učnim jezikom, ki je zlasti na prelomu v 20. stoletje z nastopom slovenskih študentov na dunajski univerzi dobila nov zagon. Predstavljene so zasluge vztrajnega, tudi političnega delovanja ljubljanskega župana I. Hribarja, med drugim pomembnega pobudnika ustanovitve vseučiliškega odseka v Ljubljani in njegovega predsednika, institucije, ki je s svojim delovanjem (1902–1911) kljub različnim notranjim političnim konfliktom ves čas ohranjala jasen cilj ustanoviti univerzo v Ljubljani s slovenskim učnim jezikom, se pravi slovensko univerzo (gl. dalje). Predstavljene so priprave vseučiliške komisije, nastale koncem 1918. leta po Rostoharjevem predlogu; izpostavljena je Rostoharjeva velika zavzetost za slovensko »vseučilišče«, razvidna med drugim tudi iz njegove zahteve, naj se slovenski docenti habilitirajo v Pragi, saj bi se tako »mogel [...] izpopolnjevati slovenski znanstveni jezik« (Polec 1929: 123). V zvezi s kakovostjo učiteljskega kadra slovenske univerze je nujno izpostaviti soglasnost Komisije, da se »mora vsaka učna moč slovenske univerze habilitirati« (Polec 1929: 147). – Po različnih predlogih, zapletih, npr. o stolicah s slovenskih učnim jezikom v Pragi, Zagrebu je kralj Aleksander 8. julija 1919 odredil »ministru za prosveto« Davidoviću, da »Privremeno narodno predstavništvo« sprejme zakon o Univerzi Kraljevstva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani (Polec 172–189). Zakon o ustanovitvi ljubljanske univerze z dne 23. julija 1919 je objavljen tudi v Polčevem prispevku (1929: 231–234). – Kot je znano, je 3. decembra 1919, na Prešernov rojstni dan torej, imel profesor Ramovš v zbornični dvorani ljubljanskega deželnega dvorca prvo predavanje na ljubljanski univerzi ne po naključju na temo o historični slovnici slovenskega jezika. Istega leta se je vpisalo na slovensko univerzo – na popolno teološko, filozofsko in pravno fakulteto ter prve štiri semestre medicinske in začetne tehnične – 769 študentov, od tega 26 žensk (*Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929*: 483). – Za področja slavistike oziroma slovenistike so prevzeli odgovornost eminentni strokovnjaki kot npr. dr. Rajko Nahtigal za slovansko filologijo (1919), dr. F. Ramovš za slovenski jezik (1919), dr. France Kidrič (1920) za slovensko filologijo, dr. Ivan prijatelj (kasneje) za slovensko literarno zgodovino. – V zvezi z zgodovino slovenske univerze je nujno upoštevati vsaj še razprave v zborniku *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919–1969*, izdanem leta 1969 (Zwitter, 13–53; Mikuž, 53–93; Kremsšek, 93–119; Benedetič, 119–143; Grafenauer, 143–169; Vodopivec in Pivec, 169–193), v *Zborniku ljubljanske univerze* (1989), *Zborniku Filozofske fakultete v Ljubljani 1919–1989* (1989), razpravo M. Kmecla *70-letnica ljubljanske univerze* (zb. *Obdobja 11*, 9–13) in B. Pogorelec *Sedemdeset let ljubljanske slavistike in slovenistike* (zb. *Sedemdeset let slovenske slovenistike*, 18–34). Prispevek M. Mikuža *Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919–1945* izriše tudi konfliktnost stališč v zvezi z učnim jezikom znotraj slovenskih univerzitetnih učiteljev, tako rekoč skozi vso zgodovino knjižne slovenščine razcepljenih med idejo ilirizma in slovenstva; danes idejo ilirizma lahko v veliki meri nadomestimo z idejo globalizma.

neposrednega kapitalskega dobička. Univerza v svoji znanstvenoraziskovalni in pedagoški vlogi se je znašla v nezavidljivem začaranem krogu.

Pa najprej samo nekaj utrinkov iz zgodovine univerze sploh, ki se dotikajo omenjenih treh pojmov – slovenska univerza, univerza na Slovenskem in globalna univerza.

Izhajajoč iz novodobnejše evropske izkušnje, je mogoče z zgodovinskorazvojnega vidika pojem nacionalne univerze, v katerega se uvršča tudi slovenska, razumeti kot spremembo konceptualizacije znanosti, pogojene s spremenjenim družbeno-političnim okoljem, kar je seveda moralo najneposredneje odsevati v izbiri jezika: srednjeveška in deloma vsaj še zgodnjenovoveška latinščina je bila t. i. univerzalni izraz znanosti, ki se je v poznem srednjem veku institucionalizirala tudi na univerzah blizu slovenskega etničnega prostora, kot so npr. univerza v Padovi (1222), Pragi (1348), na Dunaju (1365), tudi v Tübingenu (1477), Pešti (1475). Ta univerza se seveda umešča v čas, ko je bil pojem države bolj ali manj ločen od pojma jezika oziroma v čas prednacionalnega koncepta države. Za nacionalne entitete, se pravi državotvorne narode, zlasti v slovenskem primeru razločevalno prepoznavne predvsem jezikovno, in sicer v intelektualizirani zvrsti, imenovani *knjižni jezik* (Schriftsprache, literary language, literaturnyj jazyk, langue littéraire, spisovný jazyk), ima nacionalna univerza temeljno identitetno vlogo, saj je nosilka izpričane jezikovne zrelosti in s tem utemeljene tudi državotvorne vloge. Slovenska univerza niti v zgodovinskem in, kot bomo kasneje videli, niti v sodobnem smislu ne more biti identična z univerzo na Slovenskem.

Pojem globalne univerze, ki se pojavlja danes, v času postmoderne družbe, skušajo tudi nekateri resni jezikoslovci vzporejati s srednjeveško univerzo, in sicer s poenostavljanjem vzporejanjem učnega jezika, srednjeveške latinščine in t. i. globalne angleščine; univerzalen pojem znanosti se tako enači s pojmom globalne znanosti, srednjeveška latinščina – že tedaj dolga stoletja jezik brez rojenega govorca, z globalno angleščino, se pravi z angleščino jezika svetovnega kapitala. Verjetno danes še ne moremo govoriti o globalni univerzi, čeprav so vrata v to smer na stežaj odprta prav z rabo globalnega jezika, jezika globalnega denotata, vezanega na kapital informacijskotehnološkega ali celo tehnološkoinformacijskega segmenta družbe (Vidovič Muha 2003: 6–15). Univerza z globalnim jezikom, za nekatere morda res že globalna univerza, torej ne vzdrži primerjave s srednjeveško univerzo tudi na ravni vloge obeh jezikov – latinščine in globalne angleščine. Različna izraza, se pravi t. i. univerzalna znanost, izražena z latinščino, in globalna znanost, izražena z (globalno) angleščino, nista sama sebi namen: loči ju skoraj poltisočletna izkušnja, ohranjena in vzdrževana v zgodovinskem spominu in aktivnem življenju nosilcev različnih državotvornih jezikov.

Pri nadaljnjem razmišljanju se velja omejiti na vprašanja slovenske univerze, najprej, kot rečeno, z zelo kratkim zgodovinskim pregledom.

16. stoletje, čas konstituiranja slovenskega knjižnega jezika, njegova slovnično-slovarska utemeljitev, predvsem pa s prevodom Biblije potrjena sposobnost

tematsko-izrazne abstrakcije slovenščine, je bila dobra podlaga za institucionalizacijo znanosti, seveda če bi se lahko oblikovale ustrezne družbene in politične okoliščine.

Protestantske stanovske šole, temelječe na načelu, izraženem v Uvodu v Bohoričevo slovnico, o koristnosti znanja jezikov ne samo v smislu sporazumevanja, pač pa tudi, kot ugotavlja Pogačnik, v smislu »identičnosti med besedami in stvarmi«, so uvedle slovenščino kot pomožni jezik v 1. razred za učence in učitelje. Adam Bohorič se je zapisal v slovensko kulturno zgodovino ne samo kot avtor prve slovnice o slovenskem jeziku, pač pa tudi kot avtor prvega besedila s pedagoško vsebino; kot je znano, gre za zapis šolskega reda ljubljanske stanovske šole, katere ravnatelj je bil.

Zasnovo in delovanje stanovskih šol je mogoče razumeti v duhu Jana Komenskega, ki je dobrih sedemdeset let kasneje v svoji *Veliki didaktiki* iz 1657. leta izpostavil načela, po katerih se je nujno učiti naslednjih jezikov: kot lastni jezik je vsekakor temeljna materinščina, vendar pa je za sporazumevanje potrebno poznati jezike sosednjih narodov in seveda latinščino, da »lahko beremo znanstvene knjige, kakor je navada pri izobraženih ljudeh.« (Komenski 1995: 134.) In še pomemben poudarek: »Najskrbneje se moramo učiti materinščino in latinščino, tako da oba jezika popolnoma obvladamo.« (Komenski 1995: 136.)

Vemo, da je materinščina, kolikor smo je pač v 16. stoletju v šolah imeli, ugasnila. Konec 16. in v začetku 17. stoletja pridejo v slovenski prostor jezuiti, ki kot protiutež protestantskim stanovskim šolam ustanavljajo jezuitske kolegije v Gradcu, Celovcu, Ljubljani, Gorici, Trstu z latinščino in kasneje deloma tudi z nemščino kot učnim jezikom. Ne glede na učni jezik pa so opravili pomembno vlogo še posebej z ustanovitvijo tudi visokošolskega študija v Ljubljani, saj so tako slovenski etnični prostor odprli in ga vgradili v evropsko mrežo (visoko)šolskih okolij, ki je ostal v takšni ali drugačni obliki aktualen skozi vso slovensko kulturno zgodovino.

V zvezi z visokošolskim študijem in slovenskim učnim jezikom zaznamujejo čas razsvetljenstva v smislu širše družbene in politične volje na primer peticije deželnih stanov za obnovo filozofskega študija v Ljubljani. Utemeljitev obnove študija v dveh stanovskih peticijah, ki ju je napisal Linhart, izhaja iz pomena posebnega slovanskega jezika, ki ga na deželni ravni govori več kot milijon prebivalcev (Melik 1989: 10–11). In še: »Uradništvo in učiteljstvo, ki bo službovalo na Kranjskem, naj se vzgaja doma, da se nauči deželnega jezika, medtem ko ga kranjski rojaki, če študirajo v tujini pozabljajo [...].« (Pogorelec 1990: 20 – po Gspanu 1950: 365 d.)

Temeljni kakovostni premik v smislu razumevanja vloge univerze znotraj aktualnega pojma državotvornega naroda pomeni vgraditev zahteve po slovenski univerzi v nacionalni program Zedinjene Slovenije. Dejanje je bilo upravičeno predvsem z razvojem in krepitevijo intelektualizacije jezika zlasti od razsvetljenstva dalje ob hkratni nezanemarljivi uspešnosti prizadevanj za vstopanje slovenščine v visokošolski prostor. Izpostaviti velja katedri v Gradcu in Ljubljani s slovenskim

učnim jezikom in učiteljema Primicem in Metelkom. Po letu 1848 postanejo »univerzitetna vprašanja povezana z vprašanji državne ureditve, vprašanja jezika uradov in šol, za katere se vzgaja na univerzah višje kvalificirani kader [...], postanejo sestavni del nacionalnih problemov; povezanost slovenskega nacionalnega vprašanja z vprašanjem višjih šol [...] postane v letu 1848 vsakomur jasna.« (Zwitter 1969: 45.) Vendar velja, da so se Slovenci v drugi polovici 19. stoletja glede na druge slovanske narode avstro-ogrske monarhije znašli v zahtevnejšem položaju: za razliko od Poljakov, ki so si prizadevali za polonizacijo univerze (v Krakovu, Lvovu), Čehov, ki so hoteli vsaj dvojezično univerzo, so si morali Slovenci prizadevati za ustanovitev nove univerze (Zwitter 1969: 47).

Po 1898. letu, tudi po velikih nacionalnih konfliktih, ki so zaznamovali nemške univerze, zlasti dunajsko in graško, se je v kranjskem deželnem zboru dokončno izoblikovala zahteva po univerzi s tremi fakultetami – filozofsko, pravno in teološko (Zwitter 1969: 48). Zelo pomembna je seveda bila politična volja, ki je presegala politično razcepljenost. Če je bila druga polovica 19. stoletja še zaznamovana z dvomom o učiteljih, strokovni literaturi, zanimanju študentov, ki jo je intenzivno vzdrževala državna politika s sintagmo »varovati nivo univerze« (Zwitter 1969: 48), je bil čas po letu 1898 zaznamovan z mobilizacijo družbeno in politično odločujočih osebnosti za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani. V tem okviru je vredna občudovanja neomajna volja ljubljanskega župana Ivana Hribarja ustanoviti slovensko univerzo, kar si je vzel, kot je zapisal, »za življenjsko nalogo, saj je šlo za uresničitev želje vsega slovenskega naroda« (Hribar 1983: 548). Svoja prizadevanja je konkretiziral z ustanovitvijo »vseučiliškega odseka« v Ljubljani (1902–1911), ki naj bi skrbel za vztrajno in kontinuirano akcijo v zvezi s slovensko univerzo, z dopisi vladi na Dunaju, slovenskim intelektualcem po svetu, pa tudi s štipendiranjem slovenskih študentov na nemških univerzah, s prizadevanjem ustvariti finančni fond za potrebe univerze (prostorska vprašanja, plače profesorjev ipd.), ne nazadnje z darovanjem svoje bogate knjižnice mestnemu magistratu, ki naj bi bila del bodoče knjižnice slovenske univerze.

Čeprav je do ustanovitve slovenske univerze prišlo šele po prvi svetovni vojni, so bila vsa organizirana prizadevanja, ki so zaznamovala čas po 1848. letu, temeljnega pomena. Vplivala so na dejstvo, da so se lahko teološka, filozofska in pravna fakulteta, z nekaj letniki še medicinska in tehniška, 1919. leta združile v slovensko univerzo in dokazale, da imajo evropsko uveljavljeno učiteljsko zaledje, da je slovenščina s konca 19. stoletja moderen dinamičen jezik z vgrajenimi razvojnimi vzorci, ki lahko spreminja še tako zahtevno intelektualno misel v živo besedo – in nenazadnje, da imamo tudi mladino, ki v svojem jeziku vidi možnost lastnega intelektualnega razvoja.

Danes, nekaj let pred 90-letnico slovenske univerze v Ljubljani, pa se pojavlja vprašanje – zaenkrat ne toliko na deklarativni kot na dejanski ravni – o smiselnosti slovenske univerze oziroma nacionalnih univerz sploh, zlasti seveda tistih, ki so zrasle iz največkrat jezikovno izražene kulturne zgodovine. – Nekaj dejstev: iz

veljavnega *Zakona o visokem šolstvu* (uradno prečiščeno besedilo, *Uradni list*, 13. 9. 2004) naj izpostavim vsaj tri člene, ki so neposredno ali posredno zanimivi za naše razmišljanje. Bistven je seveda 8. člen, kjer je beseda o učnem jeziku, pritegniti velja pa vsaj še 3. člen, vezan na temeljni vsebinsko opredelitev znanosti na univerzi, in morda še 6. člen o avtonomiji univerze. Poleg opredelitve jezika univerzitetnih vsebin je zagotovljeno še odprto razmerje do znanosti – znanost, strokovnost, umetnost se ne opredeljuje z zoževalnimi pojmi v smislu vrste, namena, cilja ali česa drugega; izpostavljeno interdisciplinarnost je mogoče razumeti kot pomembno vsebinsko-metodološko možnost, ki prispeva k prepoznavanju splošnega (univerzalnega) glede na posebno (specifično); pri avtonomiji univerze velja izpostaviti prvo alinejo, ki z zagotavljanjem »svobode raziskovanja, umetniškega ustvarjanja in posredovanja znanja« predstavlja temeljni okvir zasnove znanosti na univerzi.

Zakon in tudi Statut univerze v Ljubljani določata, da je učni jezik na univerzi slovenski, vendar z izjemami, (a) ki izhajajo iz same vsebine in so jasno zamejene – gre za študijske programe tujih jezikov ali za študijske programe, če se ti programi izvajajo tudi v slovenskem jeziku, (b) lahko pa so nedorečene, prepuščene bolj ali manj odločitvam posameznih fakultet.³ V javnosti odmevno je bilo zlasti dopuščanje rabe tujega jezika v »delih študijskih programov, če pri njihovem izvajanju sodelujejo visokošolski učitelji iz tujine ali je vanje vpisanih večje število tujih študentov.« Kaj natančneje pomeni »večje število tujih študentov« kot pogoj za izvajanje programa v tujem jeziku, in dalje, če ne gre za tuje jezike, za kateri tuji jezik konkretno gre, se med drugim sprašuje direktor Sektorja za slovenski jezik pri Ministrstvu za kulturo.

Vendar pa so med znanstveniki zapisana tudi drugačna stališča: sodelovanje tujcev v naših univerzitetnih programih je »ključno za naš razvoj, za našo univerzo in za našo znanost« (Žekš, *Delo*, 16. 7. 2004). Pri tem se je verjetno smiselno vprašati, kaj pomenita zlasti zvezi naša univerza in naša znanost, po čem naj bo ta univerza prepoznavna oziroma po čem naj se loči od univerz in znanosti drugod, od t. i. virtualne globalne univerze. Samo po mestu nahajanja? Le zakaj bi bila geografija tega prostora tako pomembna? Vprašanje je seveda veliko globlje in odpira problem opredelitve znanosti. Kaj je sploh še ostalo od tega pojma? Smiselno je razmišljanje filozofa s Filozofske fakultete o izgubljanju profila sodobnega slovenskega univerzitetnika v družbi z izrazito funkcionalističnim pogledom na razvoj

³ Ni jasno, kaj se dogaja s položajem slovenščine na slovenski univerzi v novih študijskih programih, temelječih na bolonjski direktivi. V opisu posameznih univerzitetnih učnih predmetov je v obrazcu, veljavnem za vse fakultete slovenskih univerz, tudi na prvi študijski stopnji rubrika o vrsti učnega jezika, v katerem se bo predmet izvajal; univerzitetni učitelj kot nosilec določenega predmeta se po lastni presoji, se pravi brez utemeljitve, lahko odloča tudi za tuji jezik. 11. člen slovenske *Ustave, Zakon o visokem šolstvu*, statuti in drugi pravni akti v zvezi s slovenščino kot uradnim jezikom republike Slovenije izgubljajo smisel. – Zdi se, da tudi nikogar ne moti dvojezičnost listin o doseženih stopnjah univerzitetne izobrazbe, kot so univerzitetna diploma, magisterij, doktorat znanosti, stopnjah napredovanja na univerzi oziroma (znanstvenih) inštitutih idr.

visokega šolstva (in s tem v veliki meri znanosti na Slovenskem sploh), ki se napoveduje z bolonjskim procesom (Komel, *Ampak*, febr. 2005). In dalje: glede na povedano – kako še, zakaj še in ali sploh še humanistika, saj se ta dogaja vedno v nekem posebnem in nikoli v kakem splošnem jezikovnem okolju.

Razmerje odgovornih posameznikov do aktualne jezikovne realnosti, ne samo univerzitetne, predstavlja dnevnik *Finance* z 12. septembra 2005. Novinarka je zapisala v naslov stališče dveh pomembnih sogovornikov: *Spremenimo ustavo, naj bo Slovenija dvojezična*. Težko si je predstavljati tovrstni naslov npr. v kakšnem poljskem resnem oziroma verodostojnem časopisu, še težje v časopisu naše do nedavna sicer vzorčne države Slovaške, zmogel bi ga morda češki smisel za samoironijo. Vendar utemeljitve za dvojezično Slovenijo se ne išče v omenjenih okoljih; navajam mnenje prodekanice Ekonomske fakultete: »Slovenija bi morala postati dvojezična država, podobno kot je Nizozemska storila pred leti, ko se je odločila za internacionalizacijo. S tem nikakor ni izgubila svoje identitete in jezika.« Primerjavo je mogoče razumeti kot komaj verjetno podcenjevanje bralcev, saj jih večina vsaj površno pozna svojo lastno zgodovino in zgodovino Nizozemske ter njenega jezika. Sicer velikokrat s konkretnimi izkušnjami reform, ki jih je preživela slovenska univerza, podprt dvom dotedanjega rektorja ljubljanske univerze o nujnosti brez kritične distance sprejemati vse, kar ponuja bolonjska prenova, pa v zvezi z rabo angleščine v študijskih programih slovenske univerze preseneča njegovo stališče, zaostreno v izjavi kot: »Za najpomembnejši učinek internacionalizacije [univerze] štejem zmanjšanje zadržanosti in nacionalizma. Da bi povečali izmenjavo študentov, pa bi morali odpraviti ustavno zahtevo po predavanjih v slovenskem jeziku in povečati nastanitvene možnosti v Ljubljani.« Če že govorimo o internacionalizaciji, ali ne označuje ta pojem dvo- ali večsmernega procesa? Enosmerni proces ima čisto drugo, tudi dobro znano ime.

Omenjeno stališče, kar je zelo pomembno, je lastno tudi Strateškemu svetu za reformo gospodarstva, do nedavna zelo vplivnemu organu pri Vladi RS. Zavzemajo se namreč za »odpravo omejitve rabe angleščine pri prenašanju sodobnih znanj, delu tujih učiteljev in oblikovanju mednarodnih izobraževalnih programov« (Navedeno po 3. verziji predlaganih reform, na vladi 3. 11. 2005).⁴ Ker je »omejitev uporabe angleškega jezika na praktični ravni že rešena«, kot ugotavlja v *Delu* (8. 11. 2005) bivši rektor, se nam obeta neoviran pritok »sodobnih znanj« in tujih učiteljev, ki so, če ponovimo že omenjeno stališče, »ključni za naše univerze in za našo znanost«. Dalje – po mnenju Strateškega sveta, navajam: »Le manjšemu številu študentov, zlasti na področju študijskih programov nacionalnega pomena, ki jih ni mogoče podrediti izključno načelom povpraševanja, se pravi humanističnim študijem, kulturi, jeziku, pa je potrebno zagotoviti pogoje za ohranjanje.« Ob takšni getizaciji humanistike ni znano, kako naj razumemo pristavek o »spodbujanju prevajanja temeljnih del vseh znanstvenih področij v slovenski jezik«.

⁴ Besedilo mi je prijazno posredoval dr. J. Dular, direktor Urada za slovenski jezik pri Ministrstvu za kulturo.

Smo na razpotju, ko je potrebno razčistiti vlogo slovenskega jezika, v bistvu pa vlogo jezikovne različnosti sploh. Gre za vprašanje, ali zmore slovenščina kot državotvorni jezik upravičiti svoj obstoj v sodobnem univerzitetnem študijskem programu, ali lahko vpliva na uravnoteženost razmerja med »ponudbo in povpraševanjem«, če si sposodim novorek sodobne znanosti, iz katere raste tudi poenostavljena predstava vseevropskosti študijske preнове. Pritrdilni odgovor je mogoče utemeljiti z dejstvom, da nacionalni jeziki vnašajo v univerzitetne programe možnost »ponudbe« tistih segmentov znanosti, ki izvirajo iz posebnih zgodovinskih izkušenj njegovih nosilcev, iz posebnih družbenih, političnih okoliščin njihovega bivanja, ne nazadnje iz izkušenj t. i. selektivne globalnosti, torej iz vseh tistih prvin, ki osmišljajo jezikovno različnost. Gre za nezanemarljivo možnost prispevati svoj ustvarjalni delež k oblikovanju t. i. evropskega kulturnega prostora, gre za bistvo včasih tako popreproščene predstave interdisciplinarnosti in multikulturnosti. Tudi »povpraševanje« je lahko ustvarjalen proces, pogojen, med drugim, s selektivnostjo predvsem kot posledico omenjenih prvin.

Za prečiščenje lastne samopodobe je nujno imeti v aktivni zavesti občudovanja vreden napor tudi na ravni vseh narodotvornih dejavnikov za ustanovitev slovenske univerze, kasneje za njeno ohranitev in razvoj v zahtevnem, večkrat konfliktnem razmerju navzven v bistvu vse do devetdesetih let prejšnjega stoletja. Slovenska univerza je bila namreč razumljena kot pričevanje o enakovredni odličnosti slovensko izražene znanstvene misli. Tako kot je absurдна zaprtost in samozadostnost, je absurдна tudi naivnost, da bo opustitev slovenščine kot jezika znanstvene razprave rešila slovensko znanost oziroma ji dala pečat celo univerzalne vrednosti. Skladno zlasti s kulturnimi prviniami identificiranega državotvornega naroda, je smiselno »humanistične študije, kulturo, jezik« ne samo »ohranjati« kot zgodovinski relik, ampak razvijati in smiselno vgrajevati tudi v študijske programe drugih področij znanosti; takšni programi bodo privlačni tudi za tuje študente. Kot je bilo že večkrat zapisano in povedano, naj bi bila slovenski strokovni in znanstveni jezik izraz stopnje razvoja znanosti na Slovenskem; kot taka bi morala biti sestavina študijskega programa vseh fakultet slovenskih univerz.

Lahko povzamemo, da t. i. nacionalna samopodoba ni neke vrste prilepek evropsko naravnane prenovljenega študija, ampak se zlasti v našem in nam podobnih primerih pomika proti jedru konkurenčne ponudbe na evropskem »trgu« intelektualne zmogljivosti, če ohranim sodobni novorek. Priča o tem, da smo, zato je ne morejo imeti na skrbi samo humanistične ali družboslovne vede. Pri tem ne gre za zapiranje prostora, gre za voljo po celovitosti lastnega bivanja, ki izključuje drugorazrednost oziroma fragmentarnost geta. Danes morda bolj kot kadarkoli v zgodovini je seveda potrebno tudi kompetentno znanje tujih jezikov, vendar s samoumevno samozavestjo bivanja v lastnem jeziku. Zaenkrat namreč ni globalne univerze, je pa seveda lahko univerza z globalnim jezikom, univerza na Slovenskem kot filiala na kapitalski segment omejene, se pravi informacijskotehnološke družbe.

Gradivni viri

Ampak, februar 2005.

Delo, 16. 7. 2004.

Delo, 8.11. 2005.

Finance, 12. 9. 2005.

Strateški svet za reformo gospodarstva: 3. verzija predlaganih reform, na vladi 3. 11. 2005.

Zakon o visokem šolstvu, *Uradni list*, 13. 9. 2004.

Literatura

HRIBAR, Ivan, (1928) 1983: *Moji spomini* 1. Ljubljana: Slovenska matica.

KMECL, Matjaž, 1991: 70-letnica ljubljanske Univerze. *Obdobje slovenskega narodnega preporoda (Obdobja 11)*. Ur. M. Kmecl. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 9–13.

KOMENSKI, Jan Amos, (1657) 1995: *Velika didaktika*. Novo mesto: Pedagoška obzorja.

MIKUŽ, Metod, 1969: Gradivo Za zgodovino slovenske univerze v letih 1919–1945. *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. 53–93.

POGORELEC, Breda, 1991: Sedemdeset let ljubljanske slavistike in slovenistike. *Sedemdeset let slovenske slovenistike*. Zbornik Slavističnega društva Slovenije. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport. 34–48.

POLEC, Janko, 1929: Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo. *Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929*. Ljubljana: Rektorat Univerze kralja Aleksandra prvega v Ljubljani. 1–231.

VIDOVIČ MUHA, Ada, 2003: Sodobni položaj nacionalnih jezikov v luči jezikovne politike. *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje (Obdobja 20)*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 5–27.

ZWITTER, Fran, 1969: Višje šolstvo na Slovenskem do leta 1918. *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. 13–53.